

СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЕ И СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ

ПРЫСЛОЎІ НА *-ЬСКИ* У ГІСТОРЫІ РУСКАЙ І БЕЛАРУСКАЙ МОЎ

(Белорусский язык и языкознание: Межвузовский сборник.
Вып. III. Минск, 1975. С. 143–151.)

Ужо ў мове старажытнарускіх помнікаў XII–XIV ст. прыслоўі на *-ьски* складалі выразны марфалагічны клас. У прыдзеяслоўным ужыванні яны выступалі ў якасці акалічнасцей спосабу дзеяння і ўтваралі некалькі семантычных тыпаў. Найбольш выразнае значэнне – ‘спосаб перадачы інфармацыі ў адпаведнасці з этнічнай характарыстыкай дзеючай асобы’ набывалі прыслоўі на *-ьски* ў спалучэнні з дзеясловамі маўлення, чытання або пісання, утварэння ад прыметнікаў, якія абазначаюць этнічны прызнак, напрыклад: *Сима же прииодъшема начаста съставлявати писмена азъбуковъная словѣньски и преложиста апостоль н еуангелъе и ради быша словѣни яко слышишиа вилчъя божъя своимъ языкомъ* (ПВЛ, 898, 22); *...ригаше сквозѣ печенѣги глаголя не видя ли коня никтоже бѣ бо умѣя печенѣжьскы и мняхуть и своего* (Там жа, 968); параўн. у другім спісе летапісу: *...бѣ бо умѣя велми печенѣжьскимъ языкомъ...* (КНЛ, 968, л. 37 аб); *...съ же единъ хранити обычаи да на мѣши първее чътоуть апслъ и еванглие римьскы...* (Усп. зб. XII–XIII, 106 б); *...службоу црквѣноюу латиньскы а гръчьскы а словѣньскы сътрѣбишиа...* (Там жа, 109 б) і інш.

Усе прыслоўі такога тыпу ўтварэння мелі ў старажытнаруускай мове аднолькавыя семантычна-сінтаксічныя паказчыкі. Яны ўказвалі на моўную характарыстыку дзеясловаў маўлення, пісання, выканання рэлігійных служб і г. д. Прымаючы пад увагу тое, што ў старажытнаруускай мове такія дзеясловы кіравалі творнымі склонамі назоўнікаў тыпу *языкъ, письмо, слово* і вызначаліся ў адносінах моўнай характарыстыкі выключна прыслоўямі на *-ьски*, прадстаўляецца магчымым звязаць узнікненне апошніх з перадачай у старажытнаруускай мове паняцця ‘гаварыць, чытаць, пісаць на якой-небудзь мове’ пры дапамозе прыдзеяслоўнай сінтаксічнай канструкцыі творнага склона імя тыпу *слово, письмо, языкъ* і дапасаванага адпаведнага кароткага прыметніка ў форме множнага ліку. Наяўнасць суфікса *-ьск-* у прыслоўным фарманце *-ьски*, бясспрэчна, сведчыць пра тое, што

вытваральнай асновай такіх прыслоўяў былі прыметнікі, фармальна дыферэнцыраваныя ад назоўнікаў. Па словах жа Л. В. Шчэрбы, без назоўніка, яўнага або мяркуемага, няма прыметніка¹. Характэрна, што ў мове помнікаў розных гістарычных перыядаў назіраецца суадноснасць прыслоўяў на *-ьски* і атрыбутыўна-іменных словаспалучэнняў указанага тыпу ў ролі акалічнасцей спосабу дзеяння: *...число же лѣтомъ здѣ не писахомъ в задня впишемъ... Грьцькими же численницами Римьскы же висикостомъ якоже Евъсевии с Памѣфильво иннии хронографы списаша...* (ЛІ, 1254, л. 275), а таксама выражэнне акалічнаснага значэння такога тыпу пры дапамозе адпаведных атрыбутыўна-іменных канструкцый, якія маюць у сваім складзе формы поўных прыметнікаў: *...и на том мѣсте видит три слова какъ по семь описаны Латинскими словами* (В-К, I, 1963, 165). У выніку устойлівага акалічнаснага прыдзеяслоўнага ўжывання атрыбутыўна-іменных канструкцый з апорнымі словамі тыпу *слово*, *письмо* ў творным склоне множнага ліку і дапасаваных да іх кароткіх прыметнікаў з суфіксам *-ьск-*, якія абазначалі этнічную прыналежнасць асобы, відавочна, адбывалася лексіка-семантычная кандэнсацыя такіх словаспалучэнняў, што выяўлялася як субстантывацыя прыметнікаў і іх паслядоўная адвербіялізацыя². Гэта прывяло да пераасэнсавання марфалагічнага складу форм прыметнікаў, у працэсе якога фармант *-ьски* атрымаў значэнне паказчыка **марфалагічнага** класа прыслоўяў, і абумовіла магчымасць спалучэння яго з іншымі асновамі, што абазначалі асобу або жывёлу, а пры далейшым пашырэнні сукупнасці ўтваральных асноў, – і з асновамі, якія абазначалі прадмет. Зразумела, што пры гэтым змянялася і значэнне вытворных прыслоўяў. У сувязі са спецыфікай граматычнага значэння творнага склону, залежнасць ад якога ў марфалагічнай структуры такіх прыслоўяў яшчэ відавочна адчувалася, вытворныя прыслоўі на *-ьски* выражаюць прызнак дзеяння шляхам параўнання з дзеяннямі або прызнакамі асоб, жывёл, названых утваральнай асновай.

Так, у спалучэнні з дзеясловамі маўлення прыслоўі на *-ьски* ад асноў, якія абазначаюць асобу, маюць знячэнне ‘такі спосаб перадачы інфармацыі, які ўласцівы пэўным асобам’, напрыклад: *...пры*

¹ Гл. Шчэрба Л. В. О частях речи в русском языке // Избранные работы по русскому языку. М., 1957. С. 70.

² У агульных словах аб такім жа шляху развіцця прыслоўяў на *-ьски* гл. Кирхнер Г. Возникновение славянских наречий на *-ьски* в истории русского языка // IV Международной съезд славистов: Материалы и дискуссии, т. 2. М., 1962. С. 176–177.

апостолѣхъ бо бысть Симонъ волхвъ иже творяше волъшьствомъ псомъ глаголати чловѣчьски... (ПВЛ, 1071, 120); *И рещи бляше да-ввидски: азъ знаю грѣхъ мои...* (Там же, 1096, 164); *Алексеи же митрополитъ умоленъ бывъ и принуженъ и ни тако посули быти прошеню его но извѣстия **святительски** и **старьчески**, паче же **про-рочьскы** рече: азъ не доволенъ благословити его...* (МЛС, 1237, л. 268). Близкасць значэнняў прыслоўяў на -ьски двух тыпаў – ад асноў са значеннем асобы пэўнай этнічнай прыналежнасці і асобы наогул – пацвярджаецца наступным кантэкстам: *По сихъ же начну глаголати и толмачи от них глаголатъ, глаголюще тремъ языки, гречьскы, фрязьскы и философьскы...* (МЛС, 1347, л. 355).

Акалічнасныя словы такога тыпу ўтварэння пры спалучэнні з дзеясловамі іншых семантычных класаў набываюць другое значэнне – ‘такі спосаб дзеяння, які ўласцівы пэўным асобам у залежнасці ад этнічнай прыналежнасці, ідэалагічнай характарыстыкі і інш.’, напрыклад: *...слезами смывающе вся прегрешенья наша, не словомъ нарицающеся хрестьяни, **поганьскы** живуще...* (ПВЛ, 1068, 113-114); *...нечъстивыи анастасии нечъстивьно нача дъръжати щченьство воиньскы а не по числу бѣжю бѣгочьстия...* (Усп. зб., 145); *...борись... свѣтятся **црѣьскы** крѣпкъ тѣлмъ акы цвѣт цвѣтми въ оуности своей* (Там жа, 18 а); *прилежааше исцѣлѣвыи **мчѣьчьскы**, пострадавъ на оубителя обрѣте же его потомъ ѣ и ѣла емоу...* (Там жа, 254 г.); *...и мужи отчи похвалу ему даша велику, зане **мужьскы** створи, паче всѣхъ бывшихъ ту...* (МЛС, 1149, л. 56 аб); *Изяславъ же **крстьянскы** оучини прия брата своего и отчину има оузвороти* (П, 1151, л. 160 аб); *Тако же и сии Темиръ Аксакъ **мучительскы** хваляшеся, хотя въздвигнути гонение велико на хрестияне...* (МЛС, 1395, л. 311). Ужыванне прыслоўяў на -ьски з гэтым значэннем вядома і ў больш позні перыяд гісторыі рускай мовы: *...раб племянничшко твою Федка Бородин **рабски** челом бью...* (Гр-кі XVII, 10); *...а в црковъ де Николая чудотворца **воровски** ночью не хаживал* (МДБП, 1677, 288) і інш.

Актуальнасць такога тыпу акалічнаснага значэння і прадуктыўнасць адпаведнай словаўтваральнай прыслоўнай мадэлі былі відавочна высокія ўжо для старажытнага перыяду гісторыі рускай мовы, таму што даволі рана да словаўтваральнай базы гэтых прыслоўяў далучаліся імёны, якія абазначалі жывёл, напрыклад: *...и вставъ Бонякъ отѣха от вои и поча выти **волчьскы** и волк отвыся ему и почаша волци выти мнози...* (ПВЛ, 1097, 179); параўн. прыведзеныя ў слоўніку І. І. Сразнеўскага прыслоўі *пъсьскы* ‘па-сабачаму’, *пть-*

скы ‘па-птушынаму’ і г. д. Значэнні прыслоўяў гэтага тыпу ўтварэння вельмі блізкія да значэнняў параўнальных зваротаў, напрыклад, у наступным кантэксте: *Егда жизни скорое съконъчание розоумѣю, и лѣтъ коньскы текущъ кругъ и мнѡго трудоуное чело-веческое житие...* (Усп. зб., 190 б) – ‘як конь’.

Прыслоўі на *-ьски* словаўтваральна маглі быць звязаны таксама з займеннікавымі асновамі, тады яны абазначалі прызнак дзеяння, уласцівы неакрэсленай сукупнасці асоб або прадметаў, напрыклад: *...изиде богъ воплощеньъ..., **всячьски**, развѣ грѣха, намъ подобеньъ бывъ...* (ПВЛ, 988, 78); *...прѣбне оче моли о мнѣ **всячьски** блѡбьзне о хѣ исѣ ѿ нашемъ* (Усп. зб., 175 б). Неакрэсленаць і разам з тым усеагульнаць той сукупнасці асоб, якім уласцівы абазначаны такім чынам прызнак дзеяння, прыводзяць да развіцця новага значэння гэтага прыслоўя – агульнай якаснай ацэнкі характара дзеяння без сувязі яе з прызнакам асобы, як гэта мае месца ў наступным выпадку: *...другая земля есть которую нарицают **всячески** опаристою.* (Назір. XVI, л. 125), – дзе прыслоўе *всячески* ўжыта ў значэнні ‘звычайна’.

Прыслоўі з суфіксам *-ьски* ад прыметнікавых асноў побач са спецыфічным своеасаблівым адценнем акалічнаснага значэння спосабу дзеяння, блізкім да параўнальнага, развівалі таксама і агульнае значэнне адвербіяльнасці – здольнасці вызначаць прызнак дзеяння ўвогуле. Такое ўжыванне назіраецца ў цэлым радзе выпадкаў, калі прыслоўі на *-ьски* словаўтваральна звязаны з асновамі адносных прыметнікаў, утвораных ад назоўнікаў прадметнага, а не асабовага значэння. Падобна прыслоўям з суфіксамі *-о*, *-ѣ* ад асноў адносных прыметнікаў разглядаемыя прыслоўі ў прыдзеяслоўным ужыванні мелі прадметна-акалічнасныя функцыі, напрыклад: *Того же лѣта родися Олгу сынъ Борисъ **мирьскы** же прозванъ бысть Свято-славъ...* (МЛС, 1166, л. 89 б) – ‘у міру’: *Преставися блѡговѣрная княгини Ольга... нареченая чернѣчскы Офросинья...* (ЛЛ, 1181, л. 219); *...агѣла ли ва нарекоу имъ же вѣскорѣ обрѣтаета ся близъ скърбящихъ нѣ **плѣтьскы** на земли пожила еста вѣ чловѣчьествѣ* (Усп. зб., 16 г) – ‘у плоці’; *...аще хочете и послушаете мене блѣга земная сънѣсте аще же не хочете ни послушаете мене мечъ васъ изѣсть елма оубо самовластьною животно члѣкъ **дѣйскы** же ослаблены бѣаше раслабленъ* (Там жа, 253 а) – ‘душой’.

Разнастайнаць семантычных тыпаў прыслоўяў з суфіксам *-ьски*, магчыма, залежыць ад пераўтварэння былога склонавага канчатка прыметніка ў прыслоўны суфікс і звязана з пашырэннем яго сло-

ваўтваральных сувязей. Але гэта датычыць не ўсіх тыпаў аднолькава. Калі ўзнікненне прыслоўяў на *-ьски* ад прыметнікаў са значэннем этнічнага прызнаку, як гаварылася вышэй, прадстаўляе сабой вынік працэсу адвербілізацыі, то іншыя прыслоўныя тыпы з гэтым суфіксам узніклі, відавочна, шляхам марфалагічнага словаўтварэння ў выніку пераасэнсавання марфалагічнай структуры фарманта *-ьски*. Справа ў тым, што ўсе тыпы старажытнарускіх прыслоўяў на *-ьски*, апроча ўтвораных ад прыметнікаў са значэннем этнічнай прыналежнасці, выяўляюць здольнасць узаемадзеяння з найбольш старажытным прыслоўным тыпам на *-о*, *-ѣ*. Гэта ўзаемадзеянне адбывалася і ў семантыцы, што ўжо было адзначана ў выпадку ўжывання прыслоўяў тыпу *плотьскы, душьскы*. У плане словаўтваральным такое ўзаемадзеянне назіраецца на ўсім працягу гісторыі рускай мовы як утварэнне прыслоўяў на *-о* ад прыметнікаў і займеннікаў, якія не ўказвалі на этнічны прызнак: *проважаахоу ...плючоце ся добра оучителя и пастыря...малии и велиции богатии и оубозии... вси бывьшаго всячьско всьѣмь да бы вся приобрѣлѣ* (Усп. зб., 109 б); *...по сем рабско челом бию зятишко твои...* (Гр-кі, XVII, 46). Прыслоўі ж на *-ьски* тыпу *гръчьскы, словеньскы* (ад прыметнікаў са значэннем этнічнай прыналежнасці) ў такое ўзаемадзеянне не ўваходзілі¹.

У блізкім да разгледжанага прыслоўнага значэння ‘спосаб дзеяння ў адпаведнасці з пэўнымі прызнакамі асоб або прадметаў’ азначальна-абмежавальным значэнні старажытнаруускай мове была шырока вядома акалічнасная канструкцыя давальнага склону з прыназоўнікам *по-*. На яе базе шляхам лексіка-семантычнага сцягвання атрыбутыўна-іменных канструкцый фарміраваліся тыпы прыслоўяў з прыстаўкай *по-* і суфіксамі *-у*, *-ому* ў адпаведнасці з канчаткамі давальнага склону прыметнікаў у кароткай і поўнай формах.

Наш матэрыял сведчыць пра тое, што ў межах акалічнасных канструкцый з азначальна-абмежавальным значэннем назіраецца перш за ўсё фармальная ісэнсавая суадноснасць прыслоўяў на *-ьски* і гюўных форм прыметнікаў з прыназоўнікам *по*. Так, напрыклад, прыслоўе *помирскоуоумоу* адзначана ўжо ў XII ст.: *...зовомъ же бяше жьданъ помирскоуоумоу а въ хрыщении никола* (Усп. зб., 21 б).

¹ Гэта ж назіранне, праўда, у сувязі з іншым пытаннем, зроблена ў артыкуле І. К. Маркоўскага. Гл. *Марковский И. К.* Некоторые вопросы внутреннего развития и словообразования наречий, соотносительных с краткими прилагательными. – Научные записки Днепропетровского государственного университета. Т. 64. Языкознание. Вып. 15. Днепропетровск, 1958.

Тая ж суадноснасьць пацвярджаецца ўжываннем атрыбутыўна-іменнай прыназоўнікавай канструкцыі ў форме давальнага склона ў ролі акалічнасці спосабу дзеяння з азначальна-абмежавальным значэннем: *и тогда мнози въструбятъ въ трубы и въ органы и гусли и со всѣми играми по Фрязскому праву...* (МЛС, 1347, л. Л59). З цягам часу такія атрыбутыўна-іменныя канструкцыі паслужылі базай фарміравання прыслоўнага тыпу з прыстаўкай *по-* і суфіксам *-ому* ад прыметнікавых асноў іншага ўтварэння, без суфікса *-ьск-*. Напрыклад: *...и обѣщашася Нѣмцы паки **попрежнему** не приходится на Русь...* (ПЛ-I, 1588, с. 695 аб, Спіс. Абал.); *...нива лежитъ в покою до лѣта или болши по котором времени отнавляет опять сѣяние **по прежнему**...* (Назір. XVI, л. 188); параўн. ужыванне аднаведных словаспалучэнняў: *управияшыя **по прежнему** миру* (МЛС, 1220, л. 145 аб); *...их пропустит **по прежнему** обычу* (В К, 1, 1631, 156); *послан **по прежнему** ѣдреву указу* (Гр-кі, XVII, 133); *взят... **по прежнему** окладу* (МДБП, XVII, 38) і г. д.

Што ж датычыць прыметнікаў на *-ьск-*, то на базе такіх асноў ужо ў старажытнарускіх гюмніках складаўся новы прыслоўны тып як вынік кантамінацыі беспрыставачных утварэнняў на *-ьски* і прыставачных на *-ому* (або *-у*). Напрыклад: *служивию мию свою а преже молебень поюци **по Фрязки**, а Сидоръ з Греки своими **по Гречьскы*** (МЛС, 1347, л. 359); *И той изряди свои полкъ с копии **по Литовскы**, тако же и вси прочии полци князя великого изрядишася **по своему** обычаю въскоръ* (Там жа, 1436, л. 352), Пры гэтым сфера функцыяніравання прыслоўяў новага тыпу ў семантычных адносінах аказваецца даволі шырокай. Так, у прыведзеных раней кантэкстах назіраецца рэалізацыя значэння 'спосаб перадачы інфармацыі ў адпаведнасці з этнічнай характарыстыкай', а таксама і значэння 'спосаб дзеяння ў адпаведнасці з пэўным устанавленнем, звычайем'. Сукупнасць утваральных асноў таксама пашыралася за лік займеннікавых асноў, напрыклад: *... токмо и головнѣ ти псы течюце по городищюу тоужахоу же и плевахюу **по своимскы** рекуце янда взываюце бгы своя Андая* (1Л, 1256, л. 280 аб). Але гэты кантамінаваны прыслоўны тып стаў пераважаючым у рускай мове ў сферы выражэння акалічнаснага значэння 'спосаб маўлення або дзеяння ў адпаведнасці з этнічнай або іншай характарыстыкай дзеючай асобы'. Так, у рускай мове XVII ст. такія прыслоўныя ўтварэнні атрымалі выразную перавагу пры абазначэнні этнічнага прызнака дзеяння: *Перевод с вестей што деяло в АХК м году а **по руски** в РКИ м году в Ческой землѣ* (В-К, I, 1620, 41); *...новой пророкъ являлся и сказыва-*

вался что Мисеев сын а **поруски** Хрѣстов сын... (МДБП, XVII, 271); ...отдала ему... сына своего... для учения нотного пѣнья и писать **по белорусски** (Там жа, 289) і інш.

У гісторыі беларускай мовы лёс разглядаемых прыслоўных тыпаў склаўся па-іншаму. Беспрыставачныя ўтварэнні на **-ски** першапачаткова ў спалучэнні з дзеясловамі маўлення, чытання або пісання захаваліся ў старабеларускай мове толькі ў складзе тых пісьмовых помнікаў, якія характарызуюцца прыкметнай кніжнаславянскай традыцыяй. Напрыклад: *Кивот пакъ **Гречески** или скриня завета со двема херувимы* (Скар., КВ, 46); *Секратъ... **Словенски** мається писати... Секраты* (Бяр., 146) і г. д. У іншых жанрах старабеларускай пісьменнасці, якія ў большай меры адлюстроўваюць народна-гутарковыя моўныя сродкі, асноўнымі канкуруючымі тыпамі прыслоўных утварэнняў ад прыметнікавых асноў з суфіксам **-ск-** з'яўляюцца прыставачныя формы на **-ску** і на **-ски**: *А писаръ земъскии маеть **по руску** литерами и слова рускими вси листы выписы... писати* (Ст. 1588, 122), *обыватели таможныи **по кгрецку по турецку** и **по словенску**... мовят* (Стрыйк., 422–422 б) і паралельна: *У того листу... справа и подпись руки писарское тыми слова **по руски**: Миколаи Ясинскии писаръ* (АВАК, I, 1596, 15); *от тых часов з которых другие рѣдко **по литовски** умѣют* (Стрыйк., 518) і г. л. Пры гэтым відавочна і тое, што прыслоўі першага тыпу маюць значны семантычны аб'ём, параўн., напрыклад, вышэй прыведзеныя прыклады ужывання такіх прыслоўяў з наступным: *...важит то ѿ драхмы **по Грецку**, а драхма важит пол ѿ гроша...* (Бельск., 19 б). Разам з тым такія прыслоўі маюць шырокія тэкстаўтваральныя магчымасці: *...зъ ними ночные схажки убираючися иначе **по мужицку** мѣваль* (Арх. зб., VI, I608, 123); *и вывел их из земли их и навчивъ **по человечески** быт... и навчивъ якъ мечовъ носит при боку...* (Алекс., 1697, 59 б); *...учинили огромныи и страшливыи окрыкъ бѣючы **по своиску** въ бубны, стреляючы здалека* (Атыла, 1580, 177), *Побрали ей вси scarбы и жити ей не **по панску** але яко простои черницы* (Бельск., 371, 177) і г. д. Гэта і прывяло да бясспрэчнай перавагі іменна такога прыслоўнага тыпу ў сучаснай беларускай мове¹. Ёй вядомы толькі некаторыя прыслоўі на **-скі**, **-цкі** ў выніку ўплыву сучаснай рускай літаратурнай мовы, у сістэме якой яны

¹ Прыклады са старабеларускіх помнікаў прыведзены па картатэцы слоўніка старабеларускай мовы Інстытута мовазнаўства АН БССР.

лрадстаўляюць прадуктыўныя словаўтваральны тып як спадчына старажытнарускай эпохі¹.

Спіс скарачэнняў

АВАК, I – Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссией. Т. I. Вильно, 1865. Алекс. – Александрия 1697, Рукапіс Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна ў Маскве (№ 1562). Арх. зб. VI – Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при Управлении Виленского учебного округа. Т. VI. Вильно, 1869. Атыла – История об Атиле, короле угорском (выдадзена А. Н. Весялоўскім). Сборник отделения русского языка и словесности. Т. 44, № 3, Спб., 1888. Бельск. – Хроніка М. Бельскага. Рукапіс бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына (т. IV, 688), Бяр. – Лексиконъ славеноросский имень толкование (Куцеін, 1653). В-К, I – Вести-Куранты 1600–1639 г., М., 1972. Гр-кі XVII – Грамотки XVII в. М., 1969. ІЛ – Ипатьевская летопись. Полное собрание русских летописей. Т. 2. М., 1962. КНЛ – Комиссионный список Новгородской летописи. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. М.–Л., 1950. МДБП – Московская деловая и бытовая письменность. XVII в. М., 1968. МЛС – Московский летописный свод 1479 г. Полное собрание русских летописей. Т. 25. М.–Л., 1949. Назір. XVI – Назиратель. М., 1973. ПВЛ – Повесть временных лет. М.–Л., 1950. ПЛ-1 – Псковская I летопись. Псковские летописи. Вып. 1. М.–Л., 1941. Скар. КВ – Библия руска ў перакладзе Ф. Скарыны 1517–1519 тт. Кніга Выхад. Ст. 1588–Літоўскі статут 1588 г. (экземпляр Цэнтр. бібліятэкі АН Літ. ССР). Стрыйк. – Хроніка М. Стрыйкоўскага. Рукапіс бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына (т. IV, 688). Усп. зб. – Успенский сборник XII–XIII вв. М., 1971.

¹ Гл. *Шуба П. П.* Прыслоўе ў беларускай мове. Мінск, 1962.